

Manual för FREDA

**Standardiserade bedömningsmetoder för
socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer**

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

ISBN	978-91-7555-189-0
Artikelnummer	2014-6-15

Publicerad	www.socialstyrelsen.se, juni 2014, korrigerad med utökad skrivning om riskbedömning i "Råd för användning" i FREDA-farlighetsbedömning i version september 2020.
------------	--

Förord

I Socialstyrelsens arbete ingår att utveckla och sprida kunskap om standardiserade bedömningsmetoder och evidensbaserade behandlingsmetoder. Som ett led i det arbetet har FREDA- bedömningsmetoder utvecklats. De tre instrumenten i FREDA kan användas i socialtjänstens och andra verksamheters arbete med att identifiera våld och bedöma behovet av stöd och skydd i samband med våldsutsatthet.

Socialstyrelsen vill tacka de kommuner/stadsdelsnämnder och verksamheter som deltagit under utvecklingsarbetet med FREDA. Ytterligare tack riktas till de 55 kommuner som har deltagit i uppföljning av FREDA i reguljär verksamhet.

Ulla Jergeby (projektledare), Hugo Stranz och Jamilette Miranda arbetade tidigare med framtagningen av instrumenten i FREDA.

Jenny Nybom (projektledare) har arbetat med manualen, kompetensstödet till länsstyrelserna kring FREDA samt med socialstyrelsens uppföljning av FREDA i reguljär verksamhet med åtföljande revideringar. Värdefulla synpunkter under revideringen har lämnats av utvecklingsledare inom våld på länsstyrelserna, socialstyrelsens nätverk för vålds- och brottsrelaterade frågor, forskarna Kerstin Almqvist och Anders Broberg samt av Johan Glad, Siv Nyström, Christina Ericson, Pia Kyhle Westermarck med flera på enheten för kunskapsutveckling.

Knut Sundell

Enheten för kunskapsutveckling, Socialstyrelsen

Innehåll

Förord	3
Inledning.....	7
Målgrupper och avgränsningar för FREDA	7
Hur manualen är tänkt att läsas	7
Kort om standardiserade bedömningsmetoder	9
Bakgrunden till FREDA och socialnämndens ansvar för våldsutsatta	10
Utveckling och prövning av instrumenten i FREDA	11
Val av instrument.....	11
Upplägg av prövningen.....	12
Några allmänna erfarenheter i prövningen	13
Uppföljning av FREDA i reguljär verksamhet	13
FREDA-kortfrågor	15
Syfte och målgrupp	15
Utformning och kvalitet	15
Råd för användning.....	16
FREDA-beskrivning	19
Syfte och målgrupp	19
Utformning och kvalitet	19
Råd för användning.....	22
FREDA-farlighetsbedömning	29
Syfte och målgrupp	29
Utformning och kvalitet	29
Råd för användning.....	30
Referenser	35
Bilaga 1	39
Socialtjänstens bedömningar och standardiserade bedömningsmetoder	39
Bilaga 2	41
Förändringsarbete och FREDA.....	41

Inledning

I den här manualen beskrivs FREDA-bedömningsmetoder. FREDA består av tre standardiserade bedömningsmetoder¹ som är avsedda att användas inom socialtjänstens och andra verksamheters arbete med personer som utsatts för våld i nära relationer. De tre bedömningsmetoderna är:

- FREDA-kortfrågor som är ett kort formulär som ger professionella² stöd för att fråga om våld inom exempelvis socialtjänsten eller hälso- och sjukvård.
- FREDA-beskrivning som ger en närmare beskrivning av karaktär och omfattning av det våld som en person varit utsatt för, såväl psykiskt som fysiskt och sexuellt.
- FREDA-farlighetsbedömning som avser att ge en bild av risken för fortsatt våld och dödligt våld.

Målgrupper och avgränsningar för FREDA

Målgruppen för FREDA är vuxna våldsutsatta personer. Det går rimligtvis ändå att använda instrumenten för personer under 18 år som utsätts, eller misstänks utsättas, för våld inom ramen för en parrelation (jfr 5 kap.1 § SOSFS 2014:4).

Under framtagningen och prövningen av instrumenten i FREDA var målgruppen våldsutsatta kvinnor. När instrumenten i FREDA skulle göras tillgängliga för verksamheter hade Socialstyrelsen beslutat att föreskriften (SOSFS 2014:4) och den reviderade handboken om våld i nära relation skulle utformas könsneutralt. Orsaken var föreskriftens koppling till 5 kap 11 § SoL som tydliggör socialnämndens ansvar för och skyldigheter gentemot alla brottsoffer oavsett kön. Manualen och instrumenten utformades könsneutralt för att anpassas till Socialstyrelsens övriga produkter. Som användare bör man vara klar över att instrumenten inte har prövats för personer under 18 år och inte för våldsutsatta män.

Instrumenten är inte utformade för att fånga in aspekter som är specifika för en hedersrelaterad kontext kring våldet. Instrumenten är heller inte utformade för att beskriva våldet eller bedöma risk för fortsatt våld när det gäller barns egen utsatthet.

Hur manualen är tänkt att läsas

Att använda en standardiserad bedömningsmetod kan innebära betydande förändringar i arbetet med enskilda ärenden och i verksamheter, och att använda dem på ettoreflekterat sätt kan få negativa konsekvenser för klienterna. En professionell användning av en bedömningsmetod gynnas av kunskap om bedömningsmetoder i allmänhet och om den specifika bedömningsmetoden. Syftet med den här manualen är att ge sådan kunskap.

¹ En standardiserad bedömningsmetod definieras i detta sammanhang som ett dokument som består av ett vetenskapligt prövat bedömningsinstrument (benämns instrument i den löpande texten) samt en manual som beskriver prövningen av instrumentet och ger stöd i användningen av bedömningsmetoden.

² Termen professionell/professionella används som samlingsnamn för de yrkesgrupper som kan komma att använda FREDA t ex personal inom socialtjänst, vård och omsorg.

Manualen ger en bild av den professionella kontexten samt utvecklingen och prövningen av de tre instrumenten i FREDAs bedömningsmetoder. Manualen är upplagd enligt följande:

- Först sammanfattas några viktiga aspekter på standardiserade bedömningsmetoder.
- Därpå summeras den politiska bakgrunden till att FREDA har tagits fram och socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld.
- Sedan beskrivs utvecklingen och prövningen av instrumenten som ingår i FREDA. Denna beskrivning är gemensam för de tre instrumenten i FREDA, då de utvecklades inom ramen för samma forskningsprojekt.
- Därefter beskrivs varje bedömningsmetod separat utifrån syfte och målgrupp, instrumentets utformning och kvalitet samt råd vid användning. Resultaten av prövningarna redovisas i anslutning till respektive instrument, eftersom det är relevant att ha tillgång till dessa iakttagelser när man går igenom hur instrumentet ska användas.
- Instrumenten i FREDA, de faktiska formulärens, följer direkt på respektive beskrivning.

Kort om standardiserade bedömningsmetoder

Att identifiera våld och att bedöma behov av stöd och skydd i samband med våldutsatthet är en komplex uppgift. Studier tyder på att socialtjänstens bedömningar av problem och behov, när de sker helt utan någon standardiserad del, riskerar att påverkas av stereotypa föreställningar om exempelvis kön och etnicitet (se utförligare resonemang i bilaga 1).

Ambitionen med att utveckla standardiserade bedömningsmetoder är att fylla en lucka i den arsenal av professionella verktyg som socialarbetare har tillgång till. Standardiserade bedömningsmetoder ska ses som ett komplement till det övriga bedömningsarbetet. Standardiserade bedömningsmetoder bidrar till att en del av utredningen blir strukturerad och enhetlig. De ska användas tillsammans med andra beslutsunderlag i utredningen för att identifiera problem, kartlägga risker och välja relevanta insatser. Det viktigaste användningsområdet för standardiserade bedömningsmetoder är i det direkta klientarbetet, i bedömningen av behov av insatser, stöd och skydd. Det finns många aspekter, som rör både kvalitet och användning, som har betydelse för om en standardiserad bedömningsmetod förmår gynna klientarbetet. Men generellt sett ska standardiserade bedömningsmetoder

- omfatta ett instrument som är grundat på bästa möjliga kunskap och som är vetenskapligt prövat ifråga om validitet och reliabilitet (förklaras senare)
- åtföljas av en manual som stödjer att användningen sker i enlighet med bedömningsmetodens avsikter
- användas för klienternas bästa i avsikt att hjälpa klienten att förbättra sin situation
- samla in relevant och tillräcklig information på ett etiskt och rättssäkert sätt
- ge klienten möjlighet till insyn och delaktighet i utredningsprocessen.

För många socialtjänstverksamheter innebär det en stor förändring att börja arbeta med standardiserade bedömningsmetoder. Därför presenteras i bilaga 2 några faktorer som gynnar förutsättningarna för bestående förändring av arbetssätt. I anslutning ges exempel på frågor att diskutera i verksamheter som avser att börja använda FREDÅ.

Bakgrunden till FREDAs och socialnämndens ansvar för våldsutsatta

År 2007 förtydligades i socialtjänstlagen (SoL) socialnämndens ansvar för stöd och hjälp till kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående samt barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna. Lagändringen utgjorde en av flera åtgärder som syftar till att kvalitetsutveckla och förbättra socialtjänstens stöd på detta område. Regeringen gav även Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram bedömningsmetoder för att bidra till mer enhetliga bedömningar av vilka insatser en våldsutsatt kvinna behöver [1]³.

Myndigheten har ytterligare förtydligat socialnämndens ansvar för våldsutsatta genom en föreskrift [2] och enligt den bör nämnden se till att de metoder som används är utformade utifrån den bästa tillgängliga kunskapen om brukarnas behov och vad som ger bäst resultat.

Socialnämndens särskilda ansvar enligt 5 kap. 11 § andra stycket SoL rör kvinnor som är eller har varit utsatta för systematisk misshandel eller andra övergrepp, t.ex. av det slag som omfattas i brottsbalken om kvinnofridsbrott [1]. Kvinnor som är våldsutsatta i denna mening kan emellertid också vara utsatta för kränkningar som i sig inte nödvändigtvis är brottsliga, t.ex. nedsättande kommentarer och kontrollerande beteenden. FREDAs bedömningsmetoder tar fasta även på sådana kränkningar, och professionella behöver kunna ta hänsyn till dem för att kunna förebygga och upptäcka våld samt att ge ett heltäckande stöd till den som direkt eller indirekt är våldsdrabbad. Nämndens ansvar att ge stöd och hjälp är helt oberoende av om en person har polisanmält ett brott eller inte. Det är den enskildes uppfattning om utsatthet som är avgörande.

Med närstående menas en person – man eller kvinna – som i det enskilda fallet bedöms ha en nära och förtroendefull relation till kvinnan. Det är alltså en vidare krets än en manlig partner eller f.d. manlig partner. Närstående kan exempelvis vara en kvinnlig partner, barn, syskon och andra släktingar. Socialnämndens ansvar för stöd och hjälp omfattar även män som är utsatta för våld av närstående [1]. Därför är FREDAs bedömningsmetoder könsneutralt utformade. Nämndens verksamhet för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld kan med fördel ingå i ett arbete som även omfattar andra våldsbrottsoffer eller anhöriga, t.ex. våldsutövare eller våldsutsatta män [3].

³ I uppdraget ingick också utveckling av bedömningsmetoder för arbetet med barn som bevittnat våld. Detta kunde inte genomföras då få samtal med barn genomfördes i verksamheterna. Nya försök pågår.

Utveckling och prövning av instrumenten i FRED A

En forskargrupp på Socialstyrelsen har arbetat med att utveckla bedömningsmetoder för våld i nära relationer. Utvecklingen var en del av en större satsning på området våld i nära relation som omfattade många uppdrag. Dessa uppdrag engagerade gemensamt två referensgrupper med företrädare för myndigheter, intresseorganisationer och verksamheter. Dessa referensgrupper har haft insyn i utvecklingen av bedömningsmetoderna. Utöver referensgruppen har en arbetsgrupp med företrädare för de verksamheter som deltagit i prövningen av instrumenten som ingår i FRED A konsulterats kontinuerligt.

Val av instrument

Utvecklingen av bedömningsmetoderna inleddes med en kunskapsöversikt av vetenskapligt prövade internationella instrument på området. Ett krav för att inkluderas i översikten var att minst en vetenskaplig artikel om instrumentets mätegenskaper skulle finnas publicerad [4]. I kunskapsöversikten identifierades 16 instrument om våld i nära relationer. Närmare bestämt hittades 8 instrument för att identifiera våldsutsatthet, 7 instrument för att beskriva våldets karaktär och 1 instrument för farlighetsbedömning. Bland urvalskriterierna för instrumenten ingick att de skulle vara utformade för att användas av socialtjänstpersonal eller motsvarande i kontakten med våldsutsatta. Av detta skäl ingick exempelvis inte bedömningsinstrumentet SARA i sammanställningen. SARA var vid tidpunkten främst utformat för personal som träffar våldsutövare [4]. Under år 2009–2010 pågick forskargruppens arbete med att konstruera och pröva de valda instrumenten. Denna process beskrivs närmare i samband med respektive instrument.

I samarbete med de praktiskt verksamma socialarbetarna och kvinnofridsamordnare i arbetsgruppen valdes nuvarande instrument. FRED A-kortfrågor och FRED A-beskrivning har konstruerats efter förebilder från vetenskapligt prövade internationella instrument (som prövats ifråga om sina mättekniska egenskaper) och efter synpunkter från praktiskt verksamma inom socialtjänsten. FRED A-farlighetsbedömning är en översättning av det internationellt sett väl beprövade instrumentet Danger Assessment. Det hade vid tidpunkten för regeringsuppdraget översatts till svenska inom ramen för ett utvecklingsarbete i Norrtälje kommun. Danger Assessment valdes som riskbedömningsinstrument då det var utformat för och prövat i situationen när information om riskfaktorerna ska inhämtas från den våldsutsatta [4].

FREDA-kortfrågor har syftet att utröna om våld i någon form förekommer. FREDA-beskrivning har syftet att klargöra omfattning och karaktär på det våld som en person är eller har varit utsatt för. FREDA-farlighetsbedömning har syftet att uppskatta risken för fortsatt och dödligt våld.

Det behöver inte vara samma professionella som använder samtliga instrument. FREDA-kortfrågor kan användas inom olika delar av individ- och familjeomsorgen, inom äldreomsorgen och inom omsorgen av funktionsnedsatta för att identifiera om våld förekommer, företrädesvis när våld eller tecken på våld förekommer. FREDA-beskrivning och FREDA-farlighetsbedömning är främst tänkta för användning inom utredningsenheter och verksamheter som planerar eller genomför insatser till personer som blivit utsatta för våld.

Upplägg av provningen

De tre instrumenten prövades samtidigt i samma verksamheter. Verksamheter i fem regioner: Kalmar län, Västra Götalands län, Värmlands län, Familjevårdsteam Nordväst i Stockholms län samt Södermanlands län har deltagit i provningarna. Dessutom har Jönköpings kommun och stadsdelen Skärholmen i Stockholm deltagit. Totalt engagerades 20 olika verksamheter i form av mottagningsenheter inom socialtjänsten, kvinnojourer och särskilda verksamheter riktade till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld. Urvalet av verksamheter var av självselektionskaraktär. Datamaterialet inhämtades direkt av praktiskt verksamma socialarbetare, vilket innebär att socialarbetarna själva fick avgöra när det var lämpligt att använda de olika instrumenten. Totalt har instrumenten testats av personal vid 20 verksamheter och sammanlagt 215 kvinnor har besvarat något eller flera av instrumenten.

De verksamheter som ingick i provningen riktade sig främst till våldsutsatta kvinnor. Instrumenten är i nuvarande form könsneutralt formulerade, men då endast kvinnor deltog i provningen refererar beskrivningen av provningarna uteslutande till kvinnor.

De kvinnor som tillfrågades om att medverka fick välja själva om de ville delta eller inte. Det finns ingen kartläggning av hur stor andel av kvinnorna som faktiskt tillfrågades och hur stor andel som tackade nej. En ungefärlig uppskattning är att var tredje kvinna som var i kontakt med verksamheterna besvarade ett eller flera instrument.

Provningarna genomfördes i flera steg. Generellt sett handlar provning av ett instrument om huruvida frågorna upplevs som relevanta och begripliga av dess användare. Vidare handlar den om instrumentets mättekniska (psykometrisk) egenskaper som tillförlitlighet och förmåga att identifiera grupper med olika grad av exempelvis utsatthet eller risk för fortsatt eller ökad våldsutsatthet. Samtliga instrument har prövats ifråga om relevans på så vis att de användes i praktisk verksamhet och socialarbetarna har gett synpunkter på frågornas ordning, innehåll och formuleringar. Efter revideringar utifrån dessa synpunkter genomfördes reliabilitetstest. Avsikten var att göra så kallade test-retest-provningar som grundläggande reliabilitetstest av instrumenten. Det innebär att samma person besvarade instrumenten två gånger med cirka två veckors mellanrum. Denna ambition gällde inte för FREDA-

kortfrågor eftersom forskargruppen inte bedömde det som relevant med ett andra frågetillfälle, bland annat för att huvuddelen av frågorna i det instrumentet är så konkreta att det knappast blir någon förändring mellan de olika mättillfällena.

I det praktiska genomförandet av prövningarna har det varierat när och hur instrumenten fyllts i. Vanligast var att instrumenten fylldes i vid ett samtal mellan socialarbetare och klient.

Resultaten från prövningarna finns under rubriken utformning och kvalitet i avsnitten om respektive instrument.

Några allmänna erfarenheter i prövningen

Under prövningen har det visat sig att instrumenten generellt sett har varit svårare att använda i vissa situationer än i andra. Det har exempelvis gällt när kvinnan haft kognitiv nedsättning, behövt tolk (särskilt vid telefon-tolkning), mått psykiskt dåligt, varit starkt stressad över besöket vid social-tjänsten eller när personalen varit under stor tidspress. De beskrivna situationerna behöver inte innebära att man avstår från att använda FREDa. När instrumenten används under dessa förhållanden är det däremot viktigt att vara uppmärksam på exempelvis att den våldutsatte förstår frågorna eller att situationen inte är för stressande för den som tillfrågas.

Uppföljning av FREDa i reguljär verksamhet

Även om en bedömningsmetod har kvalitet och uppfattas som användarvänlig i en vetenskaplig prövning är det osäkert hur den upplevs i reguljär praktik. För att få en bild av detta har Socialstyrelsen följt upp användningen efter att FREDa blev tillgängligt i oktober 2012. Avsikten med uppföljningen var att samla in erfarenheter från användningen av FREDa som kunde tänkas förbättra manualen och råden för användning av respektive instrument.

Samtliga kommuner och verksamheter som fått FREDa ingick en överenskommelse om att ge återkoppling till Socialstyrelsen. I november 2013 skickades en webbenkät ut till chefer i de verksamheter som haft FREDa för påseende minst sju månader. Cheferna vidarebefordrade webbenkäten till handläggarna i den aktuella verksamheten och handläggarna svarade utifrån sina erfarenheter. Verksamheterna ombads också diskutera erfarenheterna av FREDa vid ett enhetsmöte eller motsvarande och skicka in mötesprotokoll till Socialstyrelsen.

Sammanlagt har 134 handläggare i 55 kommuner svarat på enkäten. Handläggarna har sammantaget, enligt egen uppskattning, genomfört omkring 500 FREDA-kortfrågor och cirka 1300 FREDA-beskrivning och lika många FREDA-farlighetsbedömning. Av de svarande arbetar cirka 30 procent i en verksamhet för våldsutsatta, 30 procent med barn- och familj och 15 procent inom ekonomiskt bistånd. Bland resterande 25 procent fanns bland annat personer som arbetade på mottagningsenheter och i äldreomsorg. De resultat från uppföljningen som är av generell karaktär sammanfattas i det följande. De erfarenheter som rör de olika FREDA-instrumenten specifikt beskrivs i samband med att de presenteras.

En klar majoritet, 80 procent, tycker att manualen ger tillräckligt stöd i användningen. På frågan om man funnit positiva följder av använda FREDA svarar 22 procent att man funnit stora positiva följder och 65 procent att man funnit vissa positiva följder. De positiva följder som nämns är att våldet och risken blir konkret efter genomgången med FREDA-beskrivning respektive FREDA-farlighetsbedömning samt att det är lättare att ställa frågor om våld med stöd av FREDA-kortfrågor än utan något standardiserat underlag.

På frågan om man funnit negativa följder anser 17 procent det. Bland negativa följder nämns att FREDA-farlighetsbedömning visar på högre risk än den risk som handläggarna uppfattar samt att kortfrågorna känns överflödiga för personer som är vana att fråga om våld. Cirka hälften vardera av de svarande tycker att det har varit svårt att ställa frågorna respektive att det inte varit svårt.

Några kommentarer i uppföljningen tyder på en oklarhet över vad bedömningsmetoder är och över hur de kan användas. Till exempel påpekar vissa att FREDA-beskrivning passar dåligt för att beskriva hedersrelaterat våld och barns våldsutsatthet trots att instrumentet inte är utformat för dessa målgrupper.

Andra kommentarer handlar om verksamhetens roll. Flera menar att det har saknats rutiner för hur och när instrumenten i FREDA ska användas och om att det varit oklart hur man skulle agera när en intervju med till exempel FREDA-beskrivning hade genomförts. Att börja använda standardiserade bedömningsmetoder är en förändring som bör föregås av gemensam planering i verksamheten. Bilaga 2 innehåller några förslag på frågor som kan diskuteras inför att börja använda FREDA.

FREDA-kortfrågor

Syfte och målgrupp

Syftet med FREDA-kortfrågor är att identifiera våldsutsatthet. Personer som visar tecken på att vara utsatta för våld utgör målgruppen. Tanken är att kortfrågorna kan utgöra ett stöd för den professionella att ta upp frågan om våld. Det är också tänkbart med målgrupper inom vilka man vill undersöka våldsutsatthet under en avgränsad tidsperiod. Det kan handla om grupper med ökad risk för våldsutsatthet.

FREDA-kortfrågor ger inte en bedömning av farlighet eller skyddsbehov, utan ger stöd i att identifiera våld. Om det visar sig att klienten är utsatt för våld och fortfarande har kontakt med förövaren samt är rädd för den eller de personerna, kan det finnas anledning att gå vidare med mer ingående frågor och bedöma behov av stöd och skydd, exempelvis med FREDA-beskrivning och FREDA-farlighetsbedömning.

Om den våldsutsattes barn bevitnat eller utsatts för våld ska en barnavårdsutredning inledas [2].

Utformning och kvalitet

Genom de inledande internationella sökningarna hittades flera korta och vetenskapligt prövade frågeinstrument om våld (vilka ofta benämns screeningsinstrument), dock inget svenskt. Somliga var riktade till särskilda klientgrupper, till exempel gravida kvinnor. Med utgångspunkt i de befintliga screeningsinstrumenten konstruerade forskargruppen inledningsvis ett instrument med totalt tolv frågor som inkluderade en separat skala för psykiskt våld [4]. Denna version visade sig i praktisk användning bli alltför omfattande. Den slutliga versionen kom att innehålla tre grundfrågor med några följdfrågor till vardera, beroende på vilket svar som ges på grundfrågorna. Grundfrågorna tar upp fysiskt, sexuellt och psykiskt våld. Följdfrågorna handlar om när våldet inträffat, under senaste året eller tidigare i livet. Klienten får också ange om hon eller han nu är rädd för den eller dem som utövat våld och om kontakt existerar med den eller de personerna.

Utöver grundfrågorna innehåller instrumentet två frågor kring hjälpmedel och behov av fysisk hjälp. Dessa ska ställas till personer som har funktionsnedsättning. Frågorna handlar om huruvida någon som den våldsutsatta är beroende av, t.ex. för hjälp med vardagliga behov, hjälpmedel, medicin, har nekat den utsatte hjälpmedel eller mediciner.

Avslutningsvis ställs frågor om huruvida barn finns i hemmet och om barnet eller barnen hört, sett eller märkt våldet. Under prövningen användes orden ”varit närvarande (sett, hört)” våldet. Motivet till ändringen är att barns erfarenhet av våld ska beaktas oavsett om de bevitnat själva våldsutövandet. Vidare ställs en ny fråga om barnet eller barnen själva utsatts för våld. Motivet till frågan är att forskning visar att våld i hemmet är en stark riskfaktor för barns utsatthet och att barns egen våldsutsatthet inte alltid uppmärksammas [5-7]. Denna fråga var inte med i prövningen av kortfrågorna.

FREDA-kortfrågor har enbart prövats med avseende på praktisk användbarhet. Ett antal mottagningsenheter har använt det i fall där de misstänkt att våld förekommer. Av de 57 kvinnor som besvarat kortfrågorna uppgav omkring 70 procent att de utsatts för fysiskt våld och lika många att de utsatts för psykiskt våld. Överlappning mellan dessa grupper var betydande.

Den tid som krävs i samband med att frågorna ställs varierar beroende på svar. Om den som tillfrågas inte har varit utsatt för våld, eller om en långvarig utsatthet framkommer, innebär det två mycket olika förlopp. Det är viktigt att se till att ha tid för den senare situationen.

Råd för användning

FREDA-kortfrågor är i första hand avsedda att användas i intervjuform. Handboken VÅLD [3] beskriver i vilka situationer professionella kan behöva fråga om våld. Det gäller i första hand vid direkta indikationer om våldsutsatthet. Men en verksamhet kan också besluta sig för att ställa frågor om våldserfarenhet i en viss målgrupp under en begränsad period i syfte dels att göra en inventering av våldsutsatthet i gruppen och dels att undersöka verksamhetens förmåga att identifiera våld [3, 8].

Klienten och den professionella bör ha en någorlunda etablerad kontakt, först efter andra eller tredje mötet kan det vara lämpligt att ställa frågor om våld om det inte har funnits några tidigare tecken på våldsutsatthet. Frågor om våld ställs lämpligen i enrum med klienten.

Det är inte säkert att en person som utsätts för våld väljer att uppges det vid första tillfället som frågan tas upp. Om det finns indikationer på våld kan det finnas skäl att fråga igen vid nya tillfällen.

Om det framkommer att ett barn kan ha utsatts för eller bevittnat våld eller andra övergrepp av en närstående ska nämnden inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp (jfr 6 kap.1 § SOSFS 2014:4).

Bestäm inramning av frågorna

Oavsett om FREDA-kortfrågor används i enskilda fall vid tecken på våldsutsatthet eller i en inventering under en avgränsad period är det viktigt att de praktiskt verksamma planerar på vilket sätt de introducerar frågorna och planerar hur de ska hantera olika svar och reaktioner från den tillfrågade.

I de flesta situationer torde det vara rimligt att inleda frågorna med att berätta om socialtjänstens ansvar för att identifiera och erbjuda stöd och skydd till personer som är utsatta för våld som en viktig anledning att ta upp frågan.

Det kan exempelvis vara relevant att berätta att frågor om våld ställs till alla i den aktuella målgruppen under en viss period, om så är fallet, och varför. Om frågor om våld ställs på grund av att den professionella har uppfattat signaler om våldsutsatthet hos en enskild kan det vara viktigt att berätta vilka omständigheter som väckt oro och föranleder frågorna och samtidigt visa på en beredskap att ompröva sina föreställningar.

När man ställer frågorna om barnen i FREDA-kortfrågor är det viktigt att vara särskilt förberedd och använda det egna omdömet. Det beror på att

frågorna har ändrats respektive förts in efter att prövningen av instrumenten i FREDAs genomfördes.

Rutin när våld identifieras

Varje professionell som frågar om våld bör känna sig säker på hur ett jakande svar ska hanteras och vilka rutiner för vidare information, hänvisning eller ytterligare utredning som gäller i verksamheten när våldsutsatthet identifieras. Att besluta om rutiner för detta bör ingå i en verksamhets förberedelser inför användningen av FREDAs. Det är viktigt att berätta för den person som får frågor om våld vad verksamheten har för rutiner och möjligheter att ge stöd och skydd till våldsutsatta personer.

Förbered exempel på våld

Konkret bör varje fråga föregås av en kortare beskrivning av vad som avses med våld i de olika fallen, till exempel enligt följande (finns delvis även i formuläret):

- Fysiskt våld kan exemplifieras med knuffar, örfilar, slag, sparkar etc. riktade mot klienten.
- Psykiskt våld kan exemplifieras med nedsättande kommentarer, förföljelse och hot riktade mot klienten eller mot någon som är viktig för klienten (t.ex. barn, husdjur) och med materiellt våld som att slå sönder porslin eller ägodelar.
- Sexuellt våld kan exemplifieras med olika typer av sexuella aktiviteter mot klientens vilja.

Vem avses med närstående

Upplys gärna den tillfrågade om att närstående kan syfta på nuvarande partner (man/kvinna), en f.d. partner eller annan familjemedlem, en släkting eller släktingar, en vän eller bekant. Det kan även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation med. Bedömningen av vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet (prop. 2006/07:38 s 31). Att klargöra vem som utövar våldet kan ha betydelse för om en riskbedömning av fortsatt utsatthet behöver göras.

Kompetens om våld och bemötande behövs

Viss kompetens inom våldsområdet är en förutsättning för att besluta om när och hur frågor om våldserfarenheter ska ställas. För beslut om att inventera våldsutsatthet i en särskild målgrupp är exempelvis kännedom om våldsutsatthet i olika grupper relevant.

När det gäller att fråga om våld i enskilda fall kan forskning om våldsutsattas erfarenheter av bemötande vägleda den professionella. Det finns ett flertal vägledningar som belyser situationen att ställa frågor om våld [9]. En central insikt är att våldsutsatta ofta kan känna skam och skuld över våldssituationen. Reaktionen hos den professionella som frågar om våld är därför av stor betydelse. Att bli negativt bemött, och framförallt att inte bli trodd eller inte bli tagen på allvar, upplevs som mycket svårt och kan fördröja eller förhindra vidare hjälpsökande och uppbrott [10].

FREDA-kortfrågor

Många människor utsätts för våld och övergrepp i hemmet eller på andra platser och i den situationen har man rätt att få hjälp och stöd. Våldet kan vara fysiskt, att bli knuffad, slagen, sparkad och så vidare. Det kan också vara psykiskt, att man kränks, trakasseras, hotas, får saker förstörda eller att någon annan tar kontroll över ekonomin. Ibland uppstår tvång och våld i sexuella relationer.

Vi vill be dig att svara på tre frågor om din situation (1, 2, 3). Det ber vi också andra som kommer till oss att göra. Om du har någon funktionsnedsättning frågar vi särskilt kring den (4, 5).

	Under senaste året?	Tidigare i livet?	Är du nu rädd för den/de personerna?	Har du nu kontakt med den/de personerna?
1. Har du blivit utsatt för någon form av fysiskt övergrepp av någon (t.ex. knuffad, slagen, sparkad, eller annat)? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
2. Har du blivit utsatt för någon form av psykiskt övergrepp (t.ex. kränkt, trakasserad, kontrollerad, hotad, fått saker förstörda, ej fått kontrollera ekonomi eller annat)? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka?	Om JA, av vem/vilka?	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
3. Har du blivit utsatt för någon form av sexuellt tvång? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka?	Om JA, av vem/vilka?	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
4. Har du hindrats från att använda rullstol, käpp eller annat hjälpmedel? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐
5. Har du vägrats hjälp med att ta din medicin, komma till badrummet, komma upp ur sängen, klä dig eller få mat/dryck? NEJ ☐ JA ☐	Om JA, av vem/vilka	Om JA, av vem/vilka	NEJ ☐ JA ☐	NEJ ☐ JA ☐

Om du har hemmavarande barn under 18 år:

Har barnet/barnen vid övergrepp sett, hört eller märkt våldet?

☐ Nej ☐ Ja, vid enstaka tillfälle ☐ Ja, vid upprepade tillfällen

Oavsett övergrepp mellan vuxna, har barnet/barnen själva varit utsatta för våld?

☐ Nej ☐ Ja, vid enstaka tillfälle ☐ Ja, vid upprepade tillfällen

FREDA-beskrivning

Syfte och målgrupp

Syftet med FREDA-beskrivning är att beskriva våldet som den utsatta är eller har varit utsatt för. Målgruppen är personer där våldsutsatthet är identifierad och det finns behov av ytterligare kunskap om våldets omfattning och karaktär. Instrumentet i FREDA-beskrivning består av två skalor. En för psykiskt våld och hot och en för fysiskt och sexuellt våld. De är avsedda att användas i utredningssituationer och i särskilda verksamheter, t.ex. kvinnofridsverksamheter och kvinnojourer. Beskrivningen används i första hand för att den våldsutsatta och den professionella ska få klarhet över våldets karaktär för att få stöd i bedömningen av hjälpbehov. Vidare för att få underlag att relatera till bedömningen av risk för fortsatt våld.

Utformning och kvalitet

FREDA-beskrivning bygger på de sju internationella instrument som hade syftet att beskriva våldets karaktär [4]. Innehåll och frågor i dessa befintliga instrument har forskargruppen presenterat och diskuterat med arbetsgruppen och referensgrupperna. Arbetsgruppen gav förslag på flera frågor som kompletterade frågorna i de internationella instrumenten. Dessa omfattade bland annat hot om våld och våld mot sällskapsdjur. På basis av befintliga instrument och övriga synpunkter skapades de två skalorna.

Skalor och övriga frågor

Instrumentet inleds med att den professionella anger när i ärendet intervjun genomförs. Därpå följer en fråga om relationen till den som utsätter personen för våld och om vilken tidsperiod av våld som intervjun gäller.

Den första skalan gäller psykiskt våld och hot och består av fyrtioen våldshandlingar. Skalan bestod ursprungligen av sextio olika våldshandlingar, vilket upplevdes som alltför många i prövningen. En reducering av antal våldshandlingar krävdes för hanterbarhet i praktiken. Genom statistiska analyser visade det sig att det fanns möjlighet att reducera antalet handlingar utan att förlora i kvalitet. Skalan illustrerar olika typer av psykiskt våld såsom kränkningar med tillmälen med fula ord, ignorans och hotfulla blickar, trakasserier och förföljelse såsom anklagelser, varningar och telefonterror, kontroll genom begränsning av kontakter, tidskontroll och hinder samt hot om misshandel, inlåsning, hot med tillhygge och vandalisering av hem.

Skalan om fysiskt och sexuellt våld innehåller tjugofem våldshandlingar i form av fysiskt våld av mindre grovt och grövre slag samt sexuellt våld. De första nio handlar exempelvis om knuffar, fasthållning och skakningar. De följande sju är grövre våld i form av slag och sparkar mot ansikte och kropp. Ytterligare sju våldshandlingar är av överlagd karaktär såsom fastbindning, brännskador och knivhugg. Sist kommer två våldshandlingar av sexuell karaktär. Tre separata frågor berör konsekvenser av våldet i form av behov av

omplåstring och sjukhusvård. Dessa frågor ger ytterligare insikt om den tillfrågades situation och hantering av våldsutsattheten.

För båda skalorna är svarsskalan tregradig och innehåller svarsalternativen att våldshandlingen aldrig har förekommit, att den har hänt någon gång eller att den har hänt upprepade gånger. Inga direkta gränser för olika grad av våld har definierats. Det viktiga är klientens uppfattning om hur frekvent något har inträffat.

Efter skalorna får klienten skatta om våldet utgör en fara för den egna psykiska hälsan respektive om våldet är farligt för hennes eller hans liv, om hon/han är rädd för förövaren eller förövarna samt om kontakt fortfarande finns. Studier visar att våldsutsatta personer ofta själv gör bra bedömningar av risk och farlighet, svaren på dessa frågor bör alltså tas på stort allvar [11, 12].

Därefter ställs frågor om våld mot barn och husdjur. Frågan om barns erfarenheter av våld lyder nu om barnet eller barnen hört, sett eller märkt våldet eller våldets följder. Under prövningen användes orden ”varit närvarande (sett, hört)” våldet. Motivet är att beakta barns erfarenhet av våld oavsett om de bevittnat själva våldsutövandet. En fråga om den våldsutsatta själv utsatt sitt/sina barn för våld har förts in i FREDABeskrivning. Forskning visar att våldsutsatta, i likhet med våldsutövare, ibland utsätter sina barn för våld [5, 6]. Frågan om hur barn som bevittnat våld reagerat omfattar beteenden som är typiska för mindre barn, vilket den inte gjorde tidigare. Dessa frågor och ändringar var inte med under prövningen av FREDA. En barnavårdsutredning ska inledas om det framkommer att barn har bevittnat eller utsatts för våld [2].

Prövning av skalorna

En grundläggande uppfattning om skalornas kvalitet får man av att studera fördelningen av de olika våldshandlingarna. Våldshandlingar som kan anses mindre grova (relativt sett) har i regel skett oftare än grövre våldshandlingar. Minst vanligt är yttringar av grovt överlagrt våld som att ha blivit fastbunden och knivskuren. Samtliga våldshandlingar har upplevts av flera personer i prövningen. För majoriteten våldshandlingar är det vanligare att de sker upprepat än att det endast skett någon gång. Sammantaget tyder dessa fördelningar på att frågorna i skalorna fångar våld med olika omfattning och karaktär på ett relevant sätt.

Reliabilitet

Reliabilitet (tillförlitlighet i mätningen) har undersökts genom att FREDABeskrivning genomfördes vid två olika tillfällen för samma våldsutsatta person och svaren på frågorna vid de olika tillfällena jämfördes (test-retest). Mätningarna som gjordes med cirka två veckors mellanrum visade på en tillfredsställande överensstämmelsen (mätt med Pearsons Korrelationskoefficient⁴ [13]) både för skalorna om fysiskt och sexuellt våld (0,79) och psykiskt våld och hot (0,69). Överensstämmelsen när det gäller frågorna om den utsattes uppfattning om farlighet och rädsla för förövaren var också tillfredsställande. Knappt 30 personer hade besvarat FREDABeskrivning när test-retest genomfördes.

⁴ Pearsons korrelationskoefficient, r , är ett vanligt mått på överensstämmelsen mellan två mättillfällen. Värden upp till 0,290 bedöms som låga, värden 0,300 till 0,490 är medelgoda medan höga värden ligger över 0,500.13. Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd edn). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; 1988.

Reliabiliteten undersöktes också i form av intern konsistens, det innebär att man undersöker samvariation mellan alla enskilda frågor i respektive skala med Cronbachs alpha-korrelationskoefficient. En perfekt samvariation ger värde 1,0 och en godtagbar nivå ligger på cirka 0,7. Samvariationen på de två ovan nämnda skalorna var 0,93 respektive 0,92 vilket är tillfredsställande. I dessa analyser ingick data från 218 kvinnor.

Validitet

Validitet, handlar om hur väl frågorna fångar det avsedda fenomenet. Faktoranalys är en statistisk analysmetod som visar på mönster av våldshandlingar som hänger ihop. Om dessa mönster stämmer med de teorier som ligger till grund för instrumentets utformning stärker detta validiteten i instrumentet. FREDAs beskrivning grundas på allmänt vedertagna antaganden om våld som WHO och flertalet internationella bedömningsmetoder på området utgår ifrån, nämligen att våldet har varierande omfattning och att det rymmer olika uttryck som fångas av dimensioner som kontroll, hot, fysiskt våld och sexualiserat våld [14, 15].

Validitet i ett instrument kan också fångas om man jämför en individs resultat på det instrument som prövas med individens resultat på ett annat utprövat instrument eller andra mått som fångar ett relaterat fenomen. I detta fall har resultat från FREDAs beskrivning jämförts med de övriga frågorna i FREDAs beskrivning och med resultat på FREDAs farlighetsbedömning.

Inom skalan psykiskt våld och hot kunde fyra dimensioner av våld urskiljas med en faktoranalys. Varje dimension är ett kluster av våldshandlingar som ofta förekommer samtidigt. Dimensionerna kan sammanfattande sägas handla om; kränkningar, kontroll, förföljelse samt hot. Den nu nämnda ordningen på dimensionerna tycks spegla olika allvarlighetsgrad. Denna slutsats får stöd av att dimensionerna förföljelse och hot hade ett tydligt samband med höga värden på FREDAs farlighetsbedömning och med stor rädsla för förövaren.

Inom skalan fysiskt och sexuellt våld kunde också fyra dimensioner av våld urskiljas, mindre grovt våld, grovt våld, överlagt grovt våld samt sexuellt våld. De första tre dimensionerna indikerar att våld med olika allvarlighetsgrad fångas av skalan. Kvinnor som varit utsatta för grovt våld eller överlagt grovt våld hade relativt ofta uppsökt sjukvården för sina skador vilket styrker validiteten i skalan för fysiskt och sexuellt våld. Men det fanns också en koppling (om än svagare) mellan dimensionen mindre grovt våld och att kvinnan hade behövt uppsöka sjukvården.

Kvinnor utsatta för sexuellt våld varit relativt ofta utsatta för dimensionen kontroll inom psykiskt våld. Denna grupps utsatthet kan teoretiskt sett ske utan att ge synliga märken och riskerar därför att pågå utan indikationer som lätt uppfattas av omgivningen. Det är således viktigt för professionella att vara uppmärksamma och våga ställa frågor som klargör dessa dimensioner av våld.

De tre dimensionerna kränkningar, kontroll och förföljelse i skalan för psykiskt våld var svagt eller måttligt kopplade till att kvinnan upplevde fara för sin fysiska hälsa. Den fjärde dimensionen, hot, var däremot signifikant kopplad till att uppleva fara för sin fysiska hälsa. De psykiska dimensionernas synbara stegring i allvarlighetsgrad får här ytterligare stöd.

Fördelningen av olika slags utsatthet, de underliggande dimensionerna samt samband mellan dimensionerna och farlighetsbedömningen, sjukvård och kvinnornas upplevda fara och rädsla tyder på att mätningarna av fysiskt och psykiskt våld har tillräcklig validitet och reliabilitet. Sammanfattningsvis tycks skalorna om fysiskt och sexuellt våld respektive psykiskt våld och hot mäta olika allvarlighetsgrad och karaktär av utsatthet vilket är syftet med instrumentet.

I Socialstyrelsens uppföljning handlade många kommentarer om FREDA-beskrivning. En återkommande uppfattning är att FREDA-beskrivning ger såväl våldsutsatta som professionella nya och betydelsefulla insikter om den våldsutsattes situation och erfarenheter av våld. I uppföljningen betonar många att FREDA-beskrivning bör göras i ett samtal mellan klient och professionell. För att undvika missförstånd kring att FREDA-beskrivning i första hand ska genomföras genom samtal har formuleringarna i frågorna förändrats. Tilltalet i skalorna riktade sig tidigare direkt till klienten, ”Den person som kryssats i ovan har: Kallat mig fula ord”. Nu har tilltalet ändrats till, ”Har den person som kryssats i ovan: Kallat dig fula ord”.

Många understyrker också att professionella som genomför FREDA-beskrivning behöver ha kompetens om våld och bemötande av våldsutsatta. Några kommentarer handlar om att relativt få av våldshandlingarna i FREDA-beskrivning rör sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld.

Råd för användning

FREDA-beskrivning är främst tänkt som ett underlag för samtal om det våld som förekommit och bedömningen av behov av hjälp och skydd. Det kan användas både för att beskriva det våld som förekommit innan den utsatte fått insatser och för att undersöka våldssituationen efter insats. I första hand ska professionell och klient gå igenom FREDA-beskrivning tillsammans.

Om klienten ber att få fylla i instrumentet själv är det upp till den professionella att bedöma om och var detta är lämpligt. Det är generellt sett inte lämpligt att skicka hem instrumentet med klienter som har en pågående kontakt med förövaren. Oavsett hur frågorna fylls i är återkopplingen till den våldsutsatta viktig.

FREDA-beskrivning är tänkt att användas i verksamheter där man redan har fastställt att en person har utsatts för våld och där personalen har våldskompetens och är förberedd på att möta och hantera våldsproblematik. I samband med FREDA-beskrivning är det viktigt att berätta om de rutiner och möjligheter som verksamheten har för att ge stöd och skydd till våldsutsatta.

Om det framkommer att ett barn kan ha utsatts för eller bevittnat våld eller andra övergrepp av en närstående ska nämnden inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp (jfr 6 kap.1 § SOSFS 2014:4).

Beskrivningen väcker starka känslor

Såväl prövningen som uppföljningen av FREDA-beskrivning visar att intervjun ofta fungerar som en ”ögonöppnare” för kvinnorna såväl som för de professionella. Att gå igenom omfattningen av våldshandlingar ger en tydlig bild av våldsutsattheten.

Att beskriva en svår situation kan medföra starka minnesbilder och känslor som behöver få uttryckas direkt efter att frågorna besvarats. Det är därför viktigt att det finns gott om tid för samtalet och att uppföljande samtal planeras i direkt anslutning till intervjun. Om det finns behov av att dela upp genomgången av våldet med FREDAs beskrivning på flera tillfällen finns det inga hinder att göra det.

Förbered exempel på olika slags våld

De våldshandlingar som finns med i FREDAs beskrivning är inte formellt definierade. Under samtalet med den våldsutsatta kan man behöva exemplifiera vad som kan menas med de olika slags våld. Personalen i den verksamhet som använder FREDAs beskrivning kan tillsammans gå igenom vad som kan vara relevanta exempel på olika våldshandlingar. Erfarenheter från prövningarna tyder på att frågor om sexuellt våld är särskilt svåra att ställa. Det gör det extra viktigt att personalen som ska arbeta med FREDAs beskrivning har förberett sig på vilka exempel som kan illustrera vad som avses med sexuellt våld. Detsamma gäller materiellt och ekonomiskt våld. Om den professionella får indikationer på att ett visst slags våld är särskilt relevant för en klient behöver bilden kanske fördjupas.

Kompetens om våld nödvändig

God kompetens kring våld och våldsatthet behövs för användningen av FREDAs beskrivning. Detta betonas av verksamma som prövat att använda FREDAs beskrivning i reguljär praktik. Av särskild vikt för FREDAs beskrivning är förståelse för den process som det innebär att söka hjälp och eventuellt påbörja en uppbrottsprocess från situationen som våldsutsatt. I forskning om kvinnors uppbrott från våldsatthet förefaller möjligheten att kunna se sin utsatthet, och konsekvenserna för en själv och för eventuella barn, variera vid olika tidpunkter. Betydelsen av "timing" verkar vara stor i arbetet med våldsutsatta. Om en professionell försöker övertyga en person om dennes våldsatthet vid "fel" tidpunkt kan det i vissa fall stärka bandet till våldsutövaren [10, 16]. Det är alltså av vikt att bedöma om och när en våldsutsatt person och stödet till denne skulle kunna främjas av att gå igenom våldets karaktär och omfattning med FREDAs beskrivning.

Man kan tänka sig att den professionella i ett tidigt skede berättar att man har tillgång till FREDAs beskrivning och att klienten genom denna metod kan få möjlighet att beskriva sin utsatthet i detalj för sig själv och den professionella. Man kan nämna att detta är en omvälvande upplevelse för många som vid rätt tidpunkt kan ge kraft till en eventuell uppbrottsprocess och att den våldsutsatta själv får avgöra om och när tiden är rätt för att beskriva utsatthetens karaktär.

När man ställer frågorna om barnen i FREDAs beskrivning är det viktigt att vara särskilt förberedd och använda det egna omdömet. Det beror på att frågorna har ändrats respektive förts in efter att prövningen av instrumenten i FREDAs genomfördes.

FREDA-beskrivning

Ärende _____ Handläggare _____ Datum _____

När i ärendet görs denna FREDA-beskrivning?

- ☐ Före insats ☐ I anslutning till avslutad insats
☐ En tid efter avslutad insats (ange när insatsen avslutades _____)

FREDA-beskrivning för våldsutsatta är en intervju som genomförs tillsammans med klienten. Syftet är att ge en beskrivning av det våld som klienten utsatts för av en närstående. Intervjun innehåller ett antal påståenden om olika former av fysiskt och psykiskt våld som klienten ska ta ställning till samt frågor om våldets följder för den utsatta och våld mot barn och husdjur.

Kryssa för vem som utsatt klienten för det våld som denna intervju gäller.

Nuvarande partner	Före detta partner – vem?	Förälder/ föräldrar – vem?	Släkting/ släktingar – vem?	Annan, ej släkting – vem?

(Om klienten blivit utsatt av flera personer kan en FREDA-beskrivning göras för varje person.)

Bestäm tillsammans med klienten den tidsperiod som gäller för våldet i denna intervju. Ange tidsperioden exempelvis i år, månader eller dagar.

.....

När var senaste våldshändelsen?

Psykiskt våld och hot

Gå igenom följande påståenden om psykiskt våld och hot. Be klienten att ta ställning till om hon eller han blivit utsatt för detta under den tidsperiod intervjun gäller.

Har den person som kryssats ovan	Aldrig	Någon gång	Upprepade gånger
1. Sagt att du är tokig eller dum			
2. Sagt att du är ful eller värdelös			
3. Kontrollerat eller haft synpunkter på ditt utseende (t.ex. kläder, smink)			
4. Ignorerat dig som om du inte fanns till			
5. Anklagat dig för sina problem			
6. Anklagat dig för sitt beteende			
7. Visat ilska över hur du sköter sysslorna hemma (t ex. matlagning, städning)			
8. Skrikit åt dig			
9. Kallat dig fula ord			
10. Hotat dig med blicken eller med gester			
11. Påpekat att du aldrig skulle klara dig utan honom/henne/dem			
12. Anklagat dig för att flirta eller att ha ett förhållande med någon annan			
13. Anklagat dig för lögn			
14. Varnat dig för att lämna relationen			
15. Terroriserat dig per telefon			
16. Skickat dig hotfulla e-post-meddelanden eller sms			
17. Spridit elakt skvaller om dig			
18. Hotat med att avslöja saker som du inte vill att andra ska veta om dig			
19. Kontaktat olika personer för att få information om dig			
20. Iakttagit eller förföljt dig			
21. Stulit eller tjuvläst din post			
22. Besvärat dig på din arbetsplats			
23. Kontrollerat alla pengar			
24. Kontrollerat dina tider och tvingat dig att redogöra för var du hållit hus			
25. Krävt att du håller dig hemma			
26. Kontrollerat eller begränsat din kontakt med din släkt eller dina vänner			
27. Kontrollerat eller begränsat dina telefonsamtal			
28. Hindrat eller förbjudit dig att gå till skolan eller att arbeta			

Har den person som kryssats ovan	Aldrig	Någon gång	Upprepade gånger
29. Hindrat dig från att få mat eller att sova			
30. Krävt sex oavsett om du vill eller inte			
31. Hindrat dig från att söka sjukhusvård när du behövt det			
32. Låst dig inne			
33. Kastat saker, bankat eller sparkat på väggar, dörrar eller möbler			
34. Spottat på dig			
35. Hotat med att skada andra du bryr dig om			
36. Hotat med att slå dig			
37. Hotat dig med kniv eller annat farligt föremål			
38. Hotat att döda dig			
39. Hotat personer i din omgivning			
40. Skadat personer i din omgivning			
41. Vandaliserat ditt hem			
Totalt			

Fysiskt och sexuellt våld

Gå igenom följande påståenden om fysiskt och sexuellt våld. Be klienten att ta ställning till om hon eller han blivit utsatt för detta under den tidsperiod intervjun gäller.

Har den person som kryssats ovan	Aldrig	Någon gång	Upprepade gånger
42. Knuffat dig			
43. Hållit fast dig			
44. Skakat dig			
45. Kastat saker på dig			
46. Vridit om din arm			
47. Nypt eller rivit dig			
48. Dragit dig i håret			
49. Slagit till dig med handflatan på armarna eller på kroppen			
50. Tagit stryptag på dig			
51. Slagit till dig med handflatan i ansiktet eller på huvudet			

FREDA-beskrivning

Har den person som kryssats ovan	Aldrig	Någon gång	Upprepade gånger
52. Slagit dig med knytnäven på armarna eller på kroppen			
53. Slagit dig med knytnäven i ansiktet eller på huvudet			
54. Sparkat dig på armarna eller på kroppen			
55. Sparkat dig i ansiktet eller på huvudet			
56. Slagit dig så hårt i ansiktet att du blödde eller fick blåmärken			
57. Slagit dig så hårt på kroppen att du blödde eller fick blåmärken			
58. Bundit dig			
59. Bränt dig med cigarett eller annat föremål			
60. Slagit dig med ett föremål			
61. Stuckit dig med vasst föremål			
62. Försökt kväva dig			
63. Knivskurit dig			
64. Försökt döda dig			
65. Tvingat dig till sexuella handlingar mot din vilja (t ex samlag, samlagsliknande akter)			
66. Gjort dig väldigt illa när ni haft sex (t ex varit våldsam, skadat dina bröst eller ditt könsorgan, etc.)			
67. Gett dig skador som krävde omplåstring			
68. Gett dig skador som krävde akutvård			
69. Gett dig skador som krävde sjukhusvistelse			
Totalt			

70. Anser du att det våld du utsatts/utsätts för, är farligt för din psykiska hälsa?
Ringa in den siffra som stämmer i ditt fall.
- 0 1 2 3 4 5
← — — — — →
Inte farligt Mycket farligt
71. Anser du att det våld du utsatts/utsätts för, är farligt för ditt liv?
Ringa in den siffra som stämmer i ditt fall.
- 0 1 2 3 4 5
← — — — — →
Inte farligt Mycket farligt
72. Hur rädd är du för personen som utsatt/utsätter dig för våld?
Ringa in den siffra som stämmer i ditt fall.
- 0 1 2 3 4 5
← — — — — →
Inte rädd Mycket rädd

73. Har du någon kontakt med den person som utsatt dig för våld?

Nej ☐ Ja ☐

– Om ja, beskriv hur:

74. Har du barn som bor hemma och är under 18 år?

Nej ☐ (Fortsätt med fråga 79) Ja ☐

75. Har barnet/barnen sett, hört eller märkt våldet eller våldets följder?

Nej ☐ Ja, vid enstaka tillfälle ☐ Ja, vid upprepade tillfällen ☐

76. Om barnet/barnen bevittnat våld, hur har de vanligtvis reagerat?

(Ange 1 för det vanligaste sättet barnet reagerat på, 2 för näst vanligaste osv.)

Barn	1	2	3	4
Kön				
Ålder				
.....				 Gråtit och skrikit förtvivlat
.....				 Rusat till en förälder
.....				 Klamrat sig fast vid en förälder
.....				 Stannat i rummet "förstelnad" av skräck
.....				 Försökt dra bort eller skrikit åt föräldern att sluta
.....				 Gömt sig
.....				 Låst in sig i ett annat rum
.....				 Skrikit från ett annat rum
.....				 Försökt gå emellan och avstyra bråket
.....				 Ringt eller gått till någon annan och bitt om hjälp
.....				 Gått hemifrån
.....				 Något annat

77. Har den som utsatt dig för våld:

Hotat att utsätta barnet/barnen för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Utsatt barnet/barnen för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Hotat att ta barnet/barnen ifrån dig? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

78. Har du själv:

Hotat att utsätta barnet/barnen för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Utsatt barnet/barnen för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Hotat att ta barnet/barnen ifrån din partner? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

79. Har eller har du eller din närstående haft något husdjur?

Om ja, har den/de som utsatt dig för våld:

Hotat att utsätta husdjur för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Utsatt husdjur för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

80. Har du själv:

Hotat att utsätta husdjur för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

Utsatt husdjur för våld? Ja ☐ Nej ☐ När hände det senast?

FREDA-farlighetsbedömning

Syfte och målgrupp

Syftet med FREDA-farlighetsbedömning är att ge en indikation på risken för ökat eller dödligt våld. Målgruppen för FREDA-farlighetsbedömning är våldsutsatta personer för vilka risken för fortsatt eller eskalerande våld är oklar. FREDA-farlighetsbedömning ska ses som en del av utredningen och användas tillsammans med annan relevant information som underlag för bedömning av behov av stöd och för säkerhetsplanering för en våldsutsatt person.

Utformning och kvalitet

FREDA-farlighetsbedömning är baserad på det amerikanska instrumentet ”Danger Assessment” som har utvecklats i USA för socialt arbete med våldsutsatta kvinnor [17]. Frågorna i Danger Assessment har översatts och återöversatts med godkännande av den ursprungliga konstruktören inom ramen för kvinnofridsarbete i Norrtälje kommun. Instrumentet har inte tidigare prövats vetenskapligt i Sverige. Danger Assessment riktades ursprungligen enbart till kvinnor. I FREDA-farlighetsbedömning har frågorna omformulerats så att de inte är könsbundna.

FREDA-farlighetsbedömning skiljer sig från de andra två bedömningsmetoderna i FREDA genom att frågorna handlar om fler livsomständigheter än enbart det faktiska våldet, till exempel om relationen, arbetsförhållanden, missbruk och svartsjuka. Frågorna fångar riskfaktorer som i forskningen visat sig ha samband med ökad risk för dödligt våld [18, 19].

Instrumentets innehåll

Instrumentet innehåller 19 frågor som fångar riskfaktorer för dödligt våld samt en fråga om huruvida den våldsutsatta övervägt att ta sitt liv. Utöver dessa frågor anges relationen till den eller de personer som utövar våld: nuvarande partner, före detta partner, förälder, annan släkting samt annan relation.

Svarsalternativen på frågorna är endast ”ja” och ”nej”, och antalet ja-svar adderas. Omständigheter som enligt forskning är särskilt utmärkande för ökad farlighet ger högre poäng enligt instruktioner i formuläret [20]. Med hjälp av sammanräkningen skattas en farlighetsnivå som ska ses som en riktlinje för den fara personen kan vara utsatt för. Fara anges i fyra nivåer, från att vara varierande till mycket allvarlig. Skälet till att beteckna den lägsta nivån som varierande är att *någon* form av våld har förekommit varför ytterligare fara inte helt kan avfärdas. Instrumentet avslutas med rekommendationer för säkerhetsplanering som tillsammans med övrig information som utredningen inhämtat bör vägas in i den professionella bedömningen.

Prövning

I internationella prövningar har förlagan till FREDA-farlighetsbedömning, Danger Assessment, visat på god validitet. Flera test med jämförelse av validerade jämförbara instrument (Conflict Tactics Scale och Index of Spouse Abuse) har genomförts och visat på starka signifikanta korrelationer. Reliabilitet i form av inre konsistens har visat Cronbachs alpha-värden på .70-.80 i flera studier. Vidare har test-retest visat på god överensstämmelse över tid (pearsons $r = 0.89 - 0.94$) [4].

I den svenska prövningen av FREDA-farlighetsbedömning fick man en någorlunda jämn fördelning över farlighetsnivåerna. Det var en viss övervikt för den högsta allvarlighetsnivån. Detta kan bero på att prövningen skedde i verksamheter som enbart riktar sig till våldsutsatta. Enligt Socialstyrelsens uppföljning av FREDA i reguljär praktik uppfattar några av de som svarat att FREDA-farlighetsbedömning ofta resulterar i en hög risknivå. Eftersom faktorerna är generella så är det tänkbart att många våldsutsatta lever under "högriskomständigheter". Inför beslut om skydd, stöd och säkerhetsplanering är det viktigt att göra en ordentlig utredning för att se hur de individuella omständigheterna och den aktuella situationen ser ut.

Tabell 1. Fördelning över risknivåer i FREDA-farlighetsbedömning. N = 215

			Frekvens	Andel
Farlighetsnivå 1	Mindre än 8 poäng	Risk för ökad farlighet är varierande	26	12
Farlighetsnivå 2	8–13 poäng	Ökad farlighet råder	77	36
Farlighetsnivå 3	14–17 poäng	Allvarlig fara råder	49	23
Farlighetsnivå 4	18 poäng eller mer	Mycket allvarlig fara råder	63	29

Reliabilitetsprövningen gjordes när 48 kvinnor hade besvarat FREDA-farlighetsbedömning men upprepade mätning skedde endast i 15 fall. Forskargruppen gjorde ingen analys av test-retest-prövningen eftersom alltför få besvarade instrumentet i den andra mätningen.

Beräkning av instrumentets interna konsistens, det vill säga frågornas korrelation med varandra när det gäller risk för kvinnan, gjordes då betydligt fler kvinnor besvarat frågorna ($n = 160$). Resultatet visade 0,69 för hela skalan vilket är ett acceptabelt värde.

Av de svarande i socialstyrelsens uppföljning av FREDA hade omkring en tredjedel samarbetat med polisen i ärenden där FREDA-farlighetsbedömning hade gjorts. I vissa fall hade polisen gjort en riskbedömning med SARA. Bland de svarande fanns både erfarenheter av att risknivåerna bedömdes lika och att de skiljde sig åt. I exemplen som gavs hade FREDA-farlighetsbedömning visat på något högre risk. Flertalet tyckte att samarbetet med polisen fungerade väl.

Råd för användning

FREDA-farlighetsbedömning görs i samtal med den våldsutsatta. Det är viktigt att riskbedömningen görs i den inledande kontakten för att kunna bedöma behovet av akuta insatser. Det är inte ovanligt att den som utsatts för våld på grund av rädsla eller skamkänslor väntar med att söka hjälp och situationen kan därför vara akut redan vid den första kontakt med den utsatta

I Socialstyrelsens dödsfallsutredningar 2016-2017 framkom att fyra kvinnor vänt sig till socialtjänsten för att söka hjälp att komma ifrån en våldsam partner. För alla fyra hade våldet trappats upp på senare tid och kvinnorna hade bestämt sig för att bryta upp. I tre av dessa fyra fall gjorde socialtjänsten inte någon riskbedömning, vilket sannolikt bidrog till att riskerna i kvinnornas situation inte uppmärksammades. Inom tre månader hade de tre kvinnorna kvinnor dödat av sin partner.

Berätta om möjliga åtgärder

I samband med intervjun är det viktigt att beskriva vilka möjligheter verksamheten har att ge stöd och skydd i samband med fortsatt utsatthet. Det är en fråga för den professionella att avgöra om det i det specifika fallet är bäst att ta upp detta innan riskbedömningen eller efter att intervjun genomförts.

Varsamhet i tolkningen

Det finns flera skäl att vara varsam i tolkningen av resultatet från FREDA-farlighetsbedömning. Den våldsutsattas egen uppskattning av risk är i genomsnitt lika god som standardiserade instruments förmåga att förutsäga risk [11]. Detta gäller dock generellt sett och det kan alltså finnas personer som underskattar eller minimerar sin risk. Om den våldsutsatta själv upplever låg risk för ökat våld medan FREDA-farlighetsbedömning ger höga poäng kan denna skillnad vara utgångspunkt för en diskussion om skyddsbehov. Den professionella kan berätta att faktorer som i forskning visat sig vara kopplade till eskalerat våld tyder på att risken kan vara större än kvinnan själv upplever den.

Barn en känslig fråga

Om den våldsutsatta har barn kan det finnas en rädsla att erkänna den risk man upplever eftersom den också berör barnet och kan väcka rädsla för att barnet ska bli omhändertaget. Forskning visar att rädslan för att det egna barnet eller barnen ska bli omhändertagna kan ha inflytande över våldsutsattas hjälpsökande på olika sätt. Rädslan att förlora vårdnaden kan medföra att den utsatta minimerar risken för vidare utsatthet. När den våldsutsatta uppfattar att professionella anser att barnen behöver ökat skydd, även till priset av ett eventuellt omhändertagande, tycks detta ibland kunna ge den våldsutsatta motivation att bryta upp från situationen [16]. När man som professionell ska återkoppla resultatet från FREDA-farlighetsbedömning och vill diskutera eventuella konsekvenser för barnet/barnen är det viktigt att ta hänsyn till att prat om barnen kan påverka den utsatta olika beroende på var i uppbrottsprocessen denne befinner sig.

Om barn kan ha utsatts för eller bevittnat våld eller andra övergrepp av en närstående ska nämnden inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp (jfr 6 kap.1 § SOSFS 2014:4).

Psykiatriska problem en ytterligare riskfaktor

Forskning om svenska fall av dödligt våld i nära relation har visat att dessa förövare i högre utsträckning än hela gruppen våldsutövare i nära relation, har psykiatriska diagnoser (t ex psykoser, depression). Detta avviker från det mönster av personlighetsstörning och psykopati som i allmänhet förknippas med våldsutövare i nära relation. Det är därför relevant att fråga den utsatta om förövaren har psykiatriska problem [21].

FREDA-farlighetsbedömning²

I alla nära relationer där det finns våld, kan våldet bli grövre och farligare. Du får här ett frågeformulär, som kan vara en hjälp för dig och oss tillsammans att bedöma hur farlig din situation är just nu. Det är viktigt att veta att man aldrig kan förutsäga något helt säkert. Formuläret är framställt med hjälp av många års forskning på området. Fyll först i formuläret och diskutera sedan resultatet med din handläggare/ behandlare. Kom ihåg att du är själv den bästa experten på att bedöma din egen situation och dina behov!

Vi ber dig först kryssa i vilken relation du har till den/de som utövat våld. Den våldsutövande kan vara en man, en kvinna eller ibland flera personer. Om det finns skäl att utreda risken för fortsatt våld från olika personer kan du fylla i en FREDA-farlighetsbedömning för varje person.

Nuvarande partner	Före detta partner	Förälder/ föräldrar	Annan släkting/ släktingar	Annan, ej släkting
-------------------	--------------------	---------------------	----------------------------	--------------------

Markera JA eller NEJ som svar för var och en av följande frågor.

	Nej	Ja
1. Har det fysiska våldet blivit grövre och/eller kommit oftare det senaste året?		
2. Har han/hon/de tillgång till något skjutvapen?		
3. Har du lämnat eller brutit relationen det senaste året?		
3a. Om du aldrig levt med honom/henne/dem sätt kryss här: _____		
4. Är han/hon/de utan arbete?		
5. Har han/hon/de någon gång använt vapen eller hotat dig med ett dödligt vapen?		
5a. Om ja, var detta vapen ett skjutvapen?		
6. Uppfattar du nu att du är under dödshot från honom/ henne/dem?		
7. Har han/hon/de brukat våld mot dig utan att bli polisanmäld/polisanmälda?		
8. Har du barn som inte är hans/hennes?		
9. Har han/hon/de någonsin tvingat dig till sex mot din vilja?		
10. Har han/hon/de någonsin försökt kväva/strypa dig?		
11. Använder han/hon/de droger som amfetamin, anabola steroider, kokain, benzodiazepiner, cannabis, extacy, poppers, etc eller blandningar?		
12. Dricker han/hon/de sig berusad/berusade på alkohol på ett problematiskt sätt?		

² 1 Original: Jacquelyn C. Campbell, PhD, RN, FAAN

	Nej	Ja
13. Kontrollerar han/hon/de det mesta eller allt vad du gör, vilka vänner eller släktingar du träffar, hur du använder dina eller era gemensamma pengar, hur du använder bilen, telefonen etc.? 13a. Om han/hon/de försöker, men du inte tillåter det, sätt kryss här: ____		
14. Är han/hon/de ständigt svartsjuk/svartsjuka på ett sätt som du uppfattar som våldsamt? (T.ex. säger saker som: "aldrig att jag låter dig vara ihop med någon annan än mig")		
15. Har han/hon/de slagit dig när du varit gravid? 15a. Om du inte varit ihop med den/de som utövat våld när du varit gravid, sätt kryss här: ____		
16. Har han/hon/de någon gång försökt eller hotat att begå självmord?		
17. Hotar han/hon/de att skada dina barn? 17a. Om du inte har några barn, sätt kryss här: ____		
18. Tror du att han/hon/de kan döda dig?		
19. Förföljer han/hon/de dig? (t.ex. genom att spionera på dig, kolla telefon/sms/e-post eller terrorisera dig på annat sätt)		
20. Har du övervägt, hotat med eller försökt att ta ditt eget liv?		

Tack så mycket för att du har tagit dig tid och för ditt besvär att svara på frågorna! De svar du gett i din farlighetsbedömning är viktig information. Inte bara för dig själv och för hur du vill planera för din egen situation. Farlighetsbedömningen är också ett viktigt hjälpmedel för dig i dina kontakter med socialtjänst, kvinnojour, polis etc.

Poängsystem för bedömning av farlighet

Lägg ihop antalet JA-svar fr.o.m. fråga 1 t.o.m. fråga 19	
Lägg till 4 poäng för JA-svar på fråga 2	
Lägg till 3 poäng vardera för JA-svar på frågorna 3 och 4	
Lägg till 2 poäng vardera för JA-svar på frågorna 5, 6 och 7	
Lägg till 1 poäng vardera för JA-svar på frågorna 8 och 9	
SUMMA	
Dra av 3 poäng om fråga 3 A är ikryssad	
TOTAL SUMMA	

OBSERVERA ATT SVAR PÅ FRÅGA 20 INTE SKA INKLUDERAS I BERÄKNINGEN

Farlighetsnivåer:

Farlighetsnivå 1	Mindre än 8 poäng	<i>Risken för ökad farlighet är varierande</i>
Farlighetsnivå 2	8–13 poäng	<i>Ökad farlighet råder</i>
Farlighetsnivå 3	14–17 poäng	<i>Allvarlig fara råder</i>
Farlighetsnivå 4	18 poäng eller mer	<i>Mycket allvarlig fara råder</i>

Rekommendationer för säkerhetsplanering

Risken för ökad farlighet är varierande

Genomför rutinmässig säkerhetsplanering och uppföljning.

Informera om att risknivån plötsligt kan öka.

Understöd personen att lita på sina intuitiva känslor om ökad fara.

Informera om tillämpliga varningssignaler för ökad risk.

Understryk vikten av vaksamhet inför att nya omständigheter för ökad farlighet kan tillkomma.

Ökad farlighet råder

Noggrann säkerhetsplanering och förtätad uppföljning är nödvändig.

Understryk att resultatet av denna bedömning visar på ökande farlighet.

Understryk vikten av vaksamhet inför att nya omständigheter för ökad farlighet kan tillkomma.

Informera om möjligheter att få skyddat boende.

Allvarlig fara råder

Informera personen om att resultatet av denna bedömning visar att allvarlig fara för föreligger.

Driv med kraft och tydlighet på så att kontinuerlig säkerhetsplanering utförs och följs upp.

Kommunicera om möjligt med andra aktörer, så att personens säkerhet beaktas.

Informera om möjligheter och vikten av att få skyddat boende.

Mycket allvarlig fara råder

Koncentrera ansträngningarna på att få förövaren under kontroll av tillgängliga rättsliga åtgärder.

Genomför kontinuerlig och utökad kartläggning av farlighetsläge och säkerhetsplanering.

Informera om möjligheter och den ökade vikten av skyddat boende.

Om personen redan använder skyddat boende, gör insatser så att det vidmakthålls.

Referenser

1. Regeringens proposition 2006/07:38. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor.
2. SOFS 2014:4. Våld i nära relationer. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014.
3. Socialstyrelsen. Våld – En handbok om socialnämndens ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Stockholm: Socialstyrelsen; 2011.
4. Socialstyrelsen. Socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld. Kartläggning och identifiering av standardiserade bedömningsinstrument – delrapport till regeringen 2008. Stockholm: Socialstyrelsen; 2008.
5. Annerbäck, E-M, Wingren, G, Svedin, CG, Gustafsson, PA. Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden – findings from a population-based youth survey. *Acta Pædiatrica*. 2010; 99:1229-36.
6. Grip, K. The damage done: children exposed to intimate partner violence and their mothers: towards empirically based interventions in order to reduce negative health effects in children: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen; 2012.
7. Priebe, G, Svedin, CG. Child sexual abuse is largely hidden from the adult society: an epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse Neglect*. 2008; 32:1095-108.
8. Juth, N, Munthe, C. Etiska aspekter på rutinfrågor om våldsutsatthet i hälso- och sjukvården samt socialtjänsten: Göteborgs universitet, Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori & Centrum för personcentrerad vård; 2012.
9. Nationellt centrum för kvinnofrid, (NCK). Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen. NCK-rapport 2010:4 2010:
10. Enander, V, Eriksson Larsson, S, Fries, J, Holmberg, C, Larsson, S, Olsson, H. Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser. Lund: Studentlitteratur; 2011.
11. Heckert, A, Gondolf, EW. Battered Women's Perceptions of Risk Versus Risk Factors and Instruments in Predicting Repeat Reassault. *Journal of interpersonal violence*. 2004; 19(7):778-800.
12. Hanson, RK, Helmus, L, Bourgon, G. The Validity of Risk Assessments for Intimate Partner violence: A Meta-Analysis 2007-07. Public Safety Canada; 2007.
13. Cohen, J. Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd edn). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; 1988.
14. WHO. Multi-country study on women's health and domestic violence against women. Initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. In: WHO/WHO, editor. Geneva; 2005.
15. Straus, M, Hamby, S, Boney-McCoy, S, Sugarman, D. The re-revised conflict tactics scales (CTS2). *Journal of Family Issues*. 1996; 17(3):283.
16. Holmberg, C, Enander, V. Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser. Lund: Studentlitteratur; 2010.
17. <http://www.dangerassessment.com/>

18. Campbell, JC, Webster, DW, Koziol-McLain, J, Block, CR, Campbell, DW, Curry, MA, et al. Assessing risk factors for intimate partner homicide. *National Institute of Justice Journal*. 2003a; 250:14-9.
19. Campbell, JC, Webster, D, Koziol-McLain, J, Block, CR, Campbell, DW, Curry, MA, et al. Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health*. 2003b; 93(7):1089-97.
20. Campbell, JC, Webster, D, Glass. The Danger Assessment. Validation of a Lethality Risk Assessment Instrument for Intimate Partner Femicide. *Journal of Interpersonal Violence*. 2009; 24(4):653-74.
21. Belfrage, H, Rying, M. Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden 1990–1999. *Criminal Behaviour and Mental Health*. 2004; 14(121-133).
22. Munro, E. *Effective child protection*. London: Sage; 2002.
23. Nicholls, TL, Desmaris, SL, Douglas, KS, Kropp, PR. Violence risk assessments with perpetrators of intimate partner abuse. In: J H, T.L N, editors. *Family interventions in domestic violence A Hand-book of gender-inclusive theory and treatment*. New York: Springer Publishing Company; 2007. p. 275-301.
24. Nordlander, L. Mellan kunskap och handling: Socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet [Doktorsavhandling]: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete; 2006.
25. Dutton, DG, Nicholls, TL. The gender paradigm in domestic violence risk instruments. *Aggression and Violent behavior*. 2005; 10:680-714.
26. Jones, L. Decision making in child welfare: A critical review of the literature. *Child and Adolescent Social Work Journal*. 1993; 10:241-362.
27. Shlonsky, A, Wagner, D. The next step: Integrating actuarial risk assessment and clinical judgement into an evidence-based practice frame-work in CPS case management. *Children and Youth Services Review*. 2005; 27:409-27.
28. Egelund, T, Halskov, T. *Praksis i socialt arbejde – vilkår og udviklingsmuligheder i social- og sundhedsforvaltninger*. Munksgaard; 1984.
29. Egelund, T, Andrén Thomsen, S. Taerskler for anbringelse. En vignetundersøgelse om socialforvaltningernes vurderinger i børnesager. Rapport 02:13. Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet; 2002.
30. Gustafsson, B, Hydén, L-C, Salonen, T. Beslut om socialbidrag i storstäder [1990:4]: Malmö socialförvaltning. Sekretariatet för sociala studier; 1990.
31. Hydén, L-C. Moral och byråkrati: om socialbidragsansökningar: Stockholms socialförvaltning, Forsknings- och utvecklingsbyrå; 1991.
32. Hydén, L-C, Kyhle-Westermarck, P, Stenberg, S-Å. Att besluta om socialbidrag [Rapport nr 1]. Socialstyrelsen. Centrum för utvärdering av socialt arbete; 1995.
33. Lindelöf, M, Rönnbäck, E. Att fördela bistånd. Om handlägningsprocessen inom äldreomsorgen [Doktorsavhandling]: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete; 2004.
34. Nybom, J. Activation and ‘coercion’ among Swedish social assistance claimants with different work barriers and socio-demographic characteristics: What is the logic? *International Journal of Social Welfare*. 2011; (Accepted for publication 14 September 2011):DOI: 10.1111/j.468-2397.011.00858.x.

35. Stranz, H. Utrymme för variation: om prövning av socialbidrag [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2007.
36. Sundell, K, Egelund, T, Andrée Löfholm, C, Kaunitz, C. Barnavårdsutredningar – En kunskapsöversikt. Stockholm: Gothia; 2007.
37. Wallander, L. Measuring professional judgements: an application of the factorial survey approach to the field of social work [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2008.
38. Westlund, P, Clow, M. Biståndsboken. Stockholm: Liber; 1996.
39. Östberg, F. Bedömningar och beslut: Från anmälan till insats i den sociala barnvården [Doktorsavhandling]: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete; 2010.
40. Belfrage, H, Strand, S. Measuring the outcome of structured spousal violence risk assessments using the B-SAFER: risk in relation to recidivism and intervention. Behavioral Sciences & the Law. 2012; 30(4):420-30.
41. Fixsen, D, Naoom, SF, Blase, DA, Friedman, RM, Wallace, F. Implementation Research: a synthesis of the literature. University of South Florida: Louis de la Parte Florida Mental Health Institute, The National Implementation Research Network; 2005.

Bilaga 1

Socialtjänstens bedömningar och standardiserade bedömningsmetoder

Socialtjänstens arbete med bedömningar är betydelsefullt för tillgång och utformning av stödet till den våldsutsatta. En bedömning är en uppskattning, värdering eller ett omdöme om något eller någon och ska göras på basis av relevant information. Professionella, i likhet med människor i allmänhet, påverkas i sina bedömningar och uppskattningar av sådant som hur lätt det är att föreställa sig ett visst utfall och av att känslomässigt laddade möjligheter är mer framträdande och därför förefaller mer troliga. Människor tenderar att söka information som bekräftar våra förväntningar och därför förbigås ofta relevant information som inte bekräftar förväntningarna [22-24]. När en bedömare har en förutfattad uppfattning om en klients situation och inte söker efter alternativa förklaringar påverkas bedömningens tillförlitlighet. Bedömningar riskerar på så sätt att upprätthålla stereotypiska föreställningar genom att slutsatser om en individ baseras på uppfattningen om en kategori eller grupp i allmänhet [25-27].

Studier av professionellas bedömningar inom olika verksamhetsområden som exempelvis inom sociala barnavården, äldreomsorgen och ekonomiskt bistånd bekräftar att bedömningar tenderar att vara såväl stereotypa som godtyckliga [28-39]. Ambitionen med att utveckla standardiserade bedömningsmetoder är att komplettera de professionella verktyg som socialarbetare har tillgång till och att verka för att bedömningar till någon del görs med ett underlag som bygger på forskning och som är lika för alla klienter i målgruppen. Bedömningsmetoder är komplement till övrig information i bedömningsarbetet.

Nyttan med standardiserade bedömningsmetoder

Standardiserade bedömningsmetoder kan, om de används professionellt, minska risken att bedömningarna blir godtyckliga eller stereotypa. Återkopplingen till klienten är en viktig och nödvändig del. När den insamlade informationen i instrumentet presenteras kan klienten komma till tals, korrigera, tillägga och kommentera information, vilket kan öka den professionellas möjligheter att få insikt om och kunna väga in hänsyn till andra betydelsefulla förhållanden än dem som instrumentet efterfrågar.

Det viktigaste användningsområdet för standardiserade bedömningsmetoder är i det direkta klientarbetet, i bedömningen av behov av insats eller behandling. Ett instrument som i prövningar visat sig vara känsligt för förändringar kan också användas för uppföljning av enskilda personer. Då används samma instrument före och efter en insats eller behandling, vilket kan ge information om huruvida målet med insatsen har uppnåtts.

Standardiserade bedömningsmetoder ska

- omfatta ett instrument som är grundat på bästa möjliga kunskap och som är vetenskapligt prövat ifråga om validitet och reliabilitet
- åtföljas av en manual som stödjer att användningen sker i enlighet med bedömningsmetodens avsikter
- användas för klienternas bästa i avsikt att hjälpa klienten att förbättra sin situation
- samla in relevant och tillräcklig information på ett etiskt och rättsäkert sätt
- ge klienten möjlighet till insyn och delaktighet i utredningsprocessen.

Möjligheten att sammanställa information från instrument på gruppnivå innebär att man kan få kunskap om sammansättningen och hjälpbehov inom olika målgrupper och se förändringar över tid.

Riskbedömningar

Att förutsäga framtida beteenden är en vanskelig uppgift. En riskbedömning är en kvalificerad uppskattning av en specifik risk och oavsett hur riskbedömningen genomförs fångar den inte en ”sann” risk. Det finns svårigheter med att utvärdera riskbedömningsinstrumentets förmåga att uppskatta risk. När en riskbedömning gjorts är det etiskt nödvändigt att vidta relevanta skyddsåtgärder för personer med hög risk. Det är därför svårt att följa upp huruvida personer som förknippats med hög risk oftare blir våldsutsatta än personer med låg risk, det vill säga om instrumentet resulterade i en riktig uppskattning av risk [40].

Det finns olika slags riskbedömningsinstrument. FREDA-farlighetsbedömning och SARA är exempel på två slags instrument (i vetenskaplig litteratur benämns FREDA-farlighetsbedömning som en aktuarisk och SARA som en strukturerad professionell bedömningsmetod). De bygger båda på forskning om riskfaktorer förknippade med våld i nära relation. En skillnad mellan dem är att FREDA-farlighetsbedömning ger en risknivå som enbart baseras på faktorer i forskningen. I den samlade utredningen kring den våldsutsattas situation, där riskbedömningen ingår, skall information som är relevant i det enskilda fallet vägas in i val av åtgärder och säkerhetsplanering. I SARA är avsikten att individuella faktorer och förebyggande åtgärder vägs in när man formulerar risknivån. Vad dessa skillnader kan innebära i praktiken framgår av en kommentar i Socialstyrelsens uppföljning av FREDA:

”Klienten fick högsta risken på FREDA men låg nivå i SARA. Det var eftersom förövaren satt i fängelse (och därför inte kunde utöva våld).”

Citatet illustrerar att det kan bli olika nivåer i FREDA och SARA i samma situation utan att något av instrumenten har använts fel. I studier som jämför prediktionsförmågan hos olika riskbedömningsinstrument framkommer inga betydande skillnader.

Bilaga 2

Förändringsarbete och FREDA

Att börja använda en standardiserad bedömningsmetod är ett förändringsarbete. Som allt förändringsarbete medför det en utmaning för verksamheten, såväl för chefer som för praktiker. Förändringen att börja använda en ny bedömningsmetod (eller motsvarande) ska ses som en pågående process av parallella aktiviteter över tid och inte som en enskild händelse.

Generella framgångsfaktorer i förändringsarbete

Kunskapen om vad som leder till ett bestående förändringsarbete har ökat under det senaste decenniet [41]. Faktorer som generellt sett kan gynna ett framgångsrikt förändringsarbete är om en verksamhet har

- en stabil organisation med relativt låg grad av personalomsättning respektive konflikter
- gemensamma övergripande mål
- förmåga till nytänkande och problemlösning
- konstaterat behov av förändring (till exempel ifråga om bedömningar)
- tydliggjort åtaganden och resurser i samband med förändringen tidigt i förändringsprocessen
- struktur för administrativt stöd och för samverkan med andra aktörer.

Kärnkomponenterna i ett förändringsarbete utgörs av personalens kompetens, organisatoriskt stöd och ledarskap. De tre delarna är integrerade med varandra och fungerar kompensatoriskt. Svagheter i en del kan kompenseras av styrkor i en annan. I nästa avsnitt ges förslag på några punkter som kan diskuteras gemensamt i en verksamhet som planerar att börja använda FREDA-bedömningsmetoder.

Att börja använda FREDA-bedömningsmetoder i verksamheter

Nedanstående punkter är ett förslag till verksamheter som vill börja arbeta med FREDA-bedömningsmetoder. Frågorna kan användas som underlag för ett möte inför användningen av FREDA. Chefer och involverad personal bör ha läst FREDA-manualen, dvs. denna skrift, före mötet. Utifrån kunskap om framgångsfaktorer i förändringsarbete utgör följande punkter relevanta exempel på frågor att diskutera:

- Vad är vårt mål med att börja använda FREDA? Hur kan vi definiera dessa mål så att vi kan följa upp om de uppfylls?
- Är vår enhet redo för att förändra vårt arbetssätt för FREDA:s målgrupper?
- Vad är det vi saknar i vårt arbete i dag för att hjälpa målgruppen för FREDA?
- Vad har tidigare förändringsförsök gett oss för erfarenhet och hur kan vi använda dessa erfarenheter nu?

- Vilka i personalen ska använda FREDAs och finns det en plan för stöd eller handledning till dessa?
- Hur ska vi förvara information från FREDAs?
- Har vi samverkan med de aktörer som kan beröras av behoven som framträder i FREDAs?

Punkterna ovan kan kännas som stora frågor att lösa eller ens svara på. Då är det viktigt att påminna sig om att förändring är en process och att den sker i parallella steg som måste få ta tid. Att börja diskutera punkterna ovan är ett steg i en sådan process även om inte alla frågor kan besvaras, eller alla problem lösas, omedelbart.

Förutom att diskutera verksamhetens beredskap för förändring kan några etiska aspekter på användningen av FREDAs särskilt behöva uppmärksammas. Till dem hör frågor som:

- Har vi tillräckliga rutiner för att hantera våldsutsatthet som identifieras genom FREDAs kortfrågor?
- Kan vi tillgodose de behov av stödinsatser (t ex utredning kring psykisk ohälsa) som uppkommer i samband med FREDAs beskrivning?
- Kan vi tillgodose de behov av skydd som kan visa sig med FREDAs farlighetsbedömning?
- Hur återför vi och hur följer vi upp intervjuer med de olika bedömningsmetoderna i FREDAs?
- Har kommunen beredskap att anpassa stöd och skydd i arbetet med våldsutsattas som kan synliggöras i och med användningen av FREDAs?

När chefer och medarbetare i en verksamhet gemensamt reflekterar över sin beredskap att använda FREDAs och över olika etiska aspekter på användningen av FREDAs (såväl de som här föreslås liksom andra som ni själva formulerar) ökar förutsättningarna för ett gott användande.